

Ирена ЛЕКОСКА¹

Можностите за развој на новиот финансиски производ-факторинг во Република Македонија

Апстракт

Потребата на стопанските субјекти за современи форми за финансирање, како и економската неопходност неликвидната актива во вид на побарувања да се претвори во готовина, придонесе не само во рамките на националните законодавства, туку и на меѓународен план за креирање и експанзија на трансакции во вид на факторинг.

Последните неколку години доаѓа до силен развој на факторингот кој станува важен извор за финансирање, посебно на краткорочниот обртен капитал на малите и средни компании. Во овој труд се укажува на предноста на факторингот во однос на останатите облици за финансирање на компаниите, посебно на економиите во развој.

Клучни зборови: факторинг, краткорочни побарувања, ликвидност, современи финансиски производи, економии во развој.

---

¹ Магистер по економски науки, Економски институт-Скопје, Универзитет "Св. Кирил и Методиј" Скопје, Е-mail: ilekoska@yahoo.com.

Opportunities for the development of factoring in Macedonia

Abstract

The need of economic entities for contemporary forms of financing, led not only to national legislation, but also on the international level to the emergence and spread of transactions in the form of factoring.

The last few years comes to strong development of factoring, which is becoming an important source of financing, especially short-term working capital to small and medium companies. This paper shows the advantage of factoring in relation to other forms of financing for companies especially in developing economies.

Вовед

Поаѓајќи од фактот дека финансискиот систем на Република Македонија, покрај интензивните промени кои се случуваат во последно време, сè уште е ригиден и неразвиен и како таков не е во можност да обезбеди поддршка на развојот на реалниот сектор на економијата, во овој труд посебно се истражува значењето на факторингот во финансискиот и, воопшто, во економскиот систем на Република Македонија.

Во тој контекст, трудот е поделен на три дела. Во првиот дел се согледани поимот и видовите на факторингот. Вториот дел ги анализира меѓународните правни извори на факторингот, додека третиот дел е посветен на местото и улогата на факторингот во финансискиот систем на Република Македонија.

Уважувајќи ги резултатите од истражувањето во овој труд, се наметнува заклучокот дека воведувањето на факторингот во финансискиот систем на Република Македонија значајно би придонесло за намалување на неликвидноста и поттикнување на циркулацијата на паричните текови со оглед на отежнатиот пристап до краткорочните кредити и нагласениот проблем за наплата на побарувањата.

1. Поим и видови факторинг

Зборот факторинг е од англиско потекло (factoring), со значење: агент, односно застапник, доверител, посредник, комисионер.

Факторингот се заснова на облигационен договор меѓу доверителот (извозник, клиент- the supplier) и факторот (банка

или друга специјализирана финансиска институција), а суштината на оваа активност е пренос на побарувањата (assignment of receivables) и ризикот при наплата од клиентот на банката. Но покрај тоа, овој современ финансиски инструмент има и значајна кредитна функција.

Освен услугите кои се во непосредна врска со пренесеното побарување, како, водењето сметководство и анализа, испитувањето на кредитната способност на должникот, пресметување на даноците, статистички евиденции и сл., во содржината на договорот за факторинг можат да влезат и други услуги кои се во посредна врска со факторинг-активностите, како на пример, истражувањето на пазарот, советодавните услуги и сл.²

Генерално, факторинг-производите можат да се поделат на:

- Факторинг со "регрес";
- Факторинг "без регрес";
- Дисконтирање на фактура и
- Факторинг на странски краткорочни побарувања-меѓународен факторинг.

Специјализираните фирми, познати како фактор, ги купуваат побарувањата по дисконт со право на регрес или без регрес. **Факторингот со регрес** означува дека факторот ја презема одговорноста за наплата на побарувањата на клиентот, но го задржува правото да бара потполна наплата од клиентот за износот на ненаплатените побарувања. Клиентот може да купи кредитно осигурување, но факторот не обезбедува никакво покритие за ненаплатеното побарување.³

Факторингот без регрес е вид факторинг каде целиот ризик за наплата на побарувањето го презема факторот со наплата на поголема провизија. Овој облик на факторинг е доминантен во развиените земји.

Меѓутоа, поголемиот број **договори за дисконтирање на фактури** се спроведуваат на "доверлива" основа, каде купувачот не е свесен за вмешаноста на факторот. Кај дисконтираните фактури клиентот побарува плаќање од купувачот директно,

---

² H. Van Houte, The Law of International Trade, Sweet & Maxwell, London, 2005, str. 285.

³ Klapper Leora, The Role of Factoring for Financing Small and Medium Enterprises, The World Bank, Washington, DC 20433, pgs. 11-13.

додека самото плаќање се извршува преку номинираната доверителска (фидуцијарна) сметка која е под контрола на факторот. Дисконтирањето на фактура претставува ефективен начин профитабилните бизниси да ги подобрат своите готовински приливи. Оваа услуга ја овозможуваат банките и финансиските институции на компаниите кои продаваат производи или услуги на други фирми врз основа на кредит.⁴

Меѓународниот факторинг е добра форма за финансирање на извозот. Улогата на акредитивот е сведена на минимум. Меѓународниот факторинг е флексибилен и реагира брзо на сите промени во окружувањето. Овој вид факторинг претставува солучија на традиционалниот проблем за продажба на стоки и услуги на кредит во странство. Тој обезбедува услуги за проценка на кредитната способност на странските купувачи, проценка на кредитниот ризик и другите пропратни ризици, дава сто процентна заштита од ненаплатливост на побарувањата, управува и ја забрзува наплатата на побарувањата и извршува финансирање со моментално уплатување на парични средства.

2. Меѓународни правни извори на факторингот

Со цел во нашиот правен систем законски да се уреди правниот институт-факторинг, потребно е да се укаже и на тоа како оваа институција е регулирана во законодавствата на земјите во кои неговата примена е многу подолга и поинтензивна.

Имајќи ги предвид тешкотиите кои се појавувале во пракса при реализирање на факторинг-трансакциите, посебно кога се работи за неговиот меѓународен облик, било потребно да се направи нешто и на планот на правната регулација (унификација) на оваа дејност. Како резултат на напорите преземени под плаштот на UNIDROIT во 1988 година е усвоена меѓународната конвенција за факторинг.⁵ Конвенцијата UNIDROIT за меѓународен факторинг и Конвенцијата UNCITRAL за пренос на побарувањата во меѓународната

---

⁴ Jindrichovska Irena, Factoring and Invoice Discounting: Working Capital Management Options, Q Finance, pg.3.

⁵ UNIDROIT Конвенцијата за меѓународен факторинг е донесена во Рим на 28.05.1988 година.

трговија⁶, донесена подоцна, ги конципирале решенијата на најважните прашања во врска со факторинг-дејноста.

Мошне важно е да се истакне и улогата на Factors Chain International (FCI), Правилата на синцирот за меѓународен факторинг, како и Правилата на меѓународната асоцијација за факторинг.

3. Местото на факторингот во финансискиот систем на Република Македонија

За финансискиот систем на Република Македонија, и покрај значајните промени кои се случуваат во последниот период, може да се каже дека е сè уште ригиден и неразвиен. Ова може да се потврди со фактот дека нашиот финансиски систем сè уште не е во можност да обезбеди ликвидност и солвентност на реалниот сектор во економијата, а ниту трансфер на финансискиот ризик, кои се клучни функции на секој развиен финансиски систем.

Факторингот претставува финансиски производ кој овозможува побрза циркулација на финансиски средства и со тоа придонесува за "гаснење" на неликвидноста и несолвентноста, со што ја ублажува "финансиската анемија". Факторинг-активностите кај нас не се ни регулирани со посебни прописи, нема законски пречки за нивен развој, а како правен основ за овие активности можат да се применат општите услови на факторинг-компаниите и општите трговски обичаи. Сепак, кај нас постои законска рамка за факторингот. Имено, постојат закони во кои се дефинирани активностите на факторингот:

- ***Закон за банките***⁷. Во член 7 е наведено дека банките во Република Македонија имаат право да вршат факторинг-активности (кредитирање во земјата, вклучувајќи и факторинг и финансирање на комерцијални трансакции и кредитирање во странство, вклучувајќи и факторинг и финансирање на комерцијални трансакции), меѓутоа не е наведено кој ќе ја врши контролата на оваа нова банкарска функција;
- ***Закон за изменување и дополнување на Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво***

---

⁶ Конвенцијата UNCITRAL за пренос на побарувањата во меѓународната трговија е усвоена во 2001 година.

⁷ "Сл.весник на РМ", бр. 67/2007; 90/2009 и 67/2010.

дело и финансирање на тероризам⁸. Во овој закон, во член 1, како финансиски институции се наведени и други правни или физички лица кои, согласно со законот, извршуваат една или повеќе активности во врска со одобрување на кредити, издавање електронски пари, издавање и администрирање кредитни картички, економско-финансиски консалтинг, лизинг, факторинг, форфетинг, давање услуги на инвестициски советник и други финансиски активности;

- **Закон за финансиски друштва**⁹, кој во член 3 го дефинира поимот факторинг (факторинг е финансиска активност во која, врз основа на договор склучен во писмена форма, финансиското друштво (фактор) ги презема-купува побарувањата на друго домашно или странско правно лице (доверител), со или без право на регрес);
- **Закон за девизно работење**¹⁰. Овој закон во член 2 наведува дека во комерцијални кредити спаѓат и откупот на побарувања како што се факторинг, форфетинг и слично, кога првичната трансакција заради која побарувањето е настанато има карактеристики на комерцијален кредит;
- **Закон за трговски друштва**¹¹. Законот дефинира пет видови компании: командитно друштво, јавно трговско друштво, друштво со ограничена одговорност, акционерско друштво и командитно друштво со акции. Со овој закон се регулираат сметководството, трговските книги и годишните сметки. Законот е доста прецизен во водењето на евиденцијата и/или книгите за трети лица.
- **Закон за облигациони односи**¹². Факторингот не е посебно споменат во овој закон. Сепак, покриени се извесен број важни деловни принципи, како што е пренесување на долгот;

---

⁸ "Сл. весник на РМ", бр. 57/2010.

⁹ "Сл. весник на РМ", бр. 158/2010.

¹⁰ "Сл. весник на РМ", бр. 34/01, 49/01, 102/01, 54/02, 32/03, 51/03, 81/08 и 24/11.

¹¹ "Сл. весник на РМ", бр. 28/96, Закон за изменување и дополнување на законот за трговски друштва објавен во "Сл. весник на РМ", бр. 48/2010.

¹² "Сл. весник на РМ", бр. 18/2001, 78/2001, 04/2002, 59/2002, 05/2003, 84/2008 и 81/2009.

- **Закон за кредитно биро**¹³. Со овој закон се уредува основањето и работењето на кредитно биро, обработката на податоците и начинот за нивно доставување до кредитното биро. Овој закон е од посебна важност за развој на факторингот бидејќи развиената информационе инфраструктура претставува основа за негово етаблирање како форма на современо финансирање;
- **Закон за данок на додадена вредност**¹⁴. Предмет на оданочување со данокот на додадена вредност е прометот на добра и услуги кој се врши со надоместок во земјата од страна на даночниот обврзник во рамките на неговата стопанска дејност и увозот на добра. Побарувањата не се ниту добра, ниту услуги и со оглед на тоа, факторингот, општо земено, не е предмет на ДДВ. Ако компанијата-фактор издаде фактура за каква било провизија за факторинг, тоа ќе се смета за услуга, па така провизијата ќе подлежи на ДДВ од 18%. Во случај ако факторинг трансакцијата се смета за финансиска услуга, тогаш во согласност со Законот за ДДВ (каде стои дека повеќето банкарски и други финансиски услуги се ослободени од данок), може да биде ослободена од данок.

Еден од индикаторите за потребата од етаблирање на факторингот како алтернативен извор за финансирање, посебно на малите и средни компании претставува и можноста на банките преку краткорочните кредити да обезбедат финансиски средства за реалниот сектор на економијата. Имено, можноста банките да обезбедат значајни финансиски средства преку краткорочни кредити подразбира дека потребата за факторинг е помала и обратно (и покрај фактот што и едниот и другиот извор на финансирање имаат значајни предности и недостатоци).

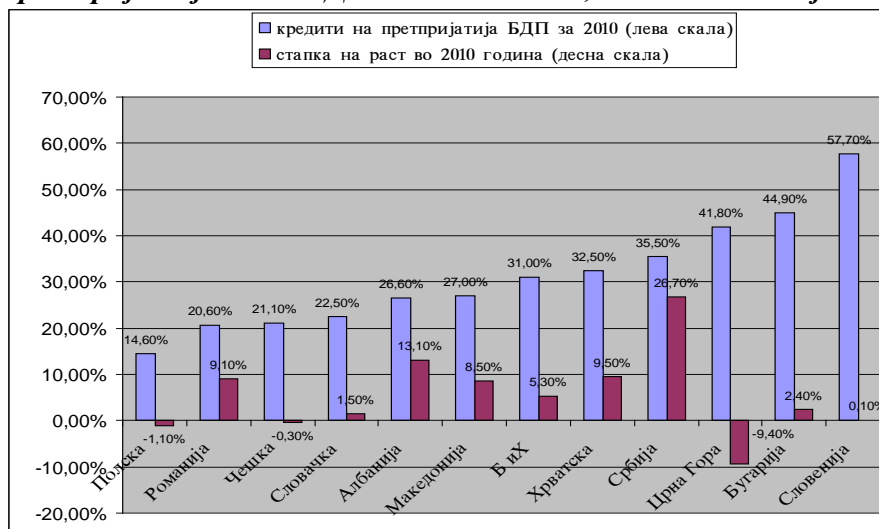
Во продолжение ќе извршиме анализа на кредитната активност на банките во Република Македонија и степенот на кој ги задоволуваат финансиските потреби на реалниот сектор на економијата.

Од податоците во графиконот 1 можеме да ги согледаме годишните стапки за растот на кредитите на претпријатијата и учеството на кредитите на претпријатијата во БДП за 2010 година по одделни земји.

¹³ Основниот текст на Законот за кредитно биро е објавен во "Сл. весник на РМ", бр. 81/08, а измените во "Сл. весник на РМ", бр. 24/11.

¹⁴ "Сл. весник на РМ", бр. 44/99, 59/99, 86/99, 11/00, 8/01, 21/03, 19/04, 33/06, 45/06, 101/06, 114/07, 103/08, 114/09, 133/09, 95/10, 102/10 и 24/11.

Графикон 1. Годишни стапки на раст на кредитите на претпријатијата и учеството на кредитите на претпријатијата во БДП за 2010 година, по одделни земји

Извор: НБРМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките, Државниот завод за статистика, интернет-страниците на одделните централни банки и ММФ.

Од податоците во Графиконот 1 можеме да утврдиме дека според остварената стапка на пораст на кредитите на претпријатијата во 2010 година, нашата земја е меѓу земјите од Централна и Југоисточна Европа со малку повисок годишен раст на кредитите на корпоративниот сектор. Според показателот за учество на вкупните кредити на претпријатијата во БДП, Република Македонија се наоѓа во средината од листата на анализираните земји. Во текот на 2010 година кредитите на претпријатијата во Република Македонија се зголемија за 8,5% што е пониско во споредба со Романија, Хрватска, Албанија и Србија. Наспроти тоа, финансиското посредување во Република Македонија, изразено како учество на вкупните кредити на корпоративниот сектор во БДП, изнесува 27% (повисоко за 1,3% во однос на 2009 година) и е на пониско ниво во споредба со Босна и Херцеговина, Хрватска, Србија, Црна Гора, Бугарија и Словенија.¹⁵

Очигледно, Република Македонија заостанува зад земјите со сличен степен на развој на финансискиот систем, што упатува на

¹⁵ Извештај за финансиската стабилност на Република Македонија во 2010 година, НБРМ, јуни 2011 год. стр. 54.

заклучокот дека постои недостаток во финансирањето на приватниот сектор во Република Македонија, вклучувајќи ја расположливоста на краткорочни кредитни линии, а со тоа го нагласува потенцијалното значење на факторингот во пополнувањето на тој недостаток.

Во Република Македонија големите и средни банки, вклучувајќи ја и Македонската банка за поддршка на развојот (МБПР), веќе се вклучени во извршувањето на факторинг-трансакциите. Факторингот им овозможува на банките многу добра административна контрола и управување со побарувањата од купувачите, што се должи на постапките и пристапот на бдност во следењето на обезбедувањето на заемите.

Резиме

Малите и средни компании претставуваат катализатор на развојот на реалниот сектор на економијата. Македонските мали и средни компании имаат потреба од обртен капитал и ликвидност, а факторингот би требало да претставува идна финансиска активност што ќе им биде достапна на македонските деловни субјекти.

Првобитниот пазар на факторинг во моментот е ограничен на неколку големи и средни банки, како и неколку факторинг-друштва кои извршуваат факторинг активности. За понатамошниот правилен развој на факторингот во Република Македонија од суштинско значење се свеста за придобивките од факторингот, едукацијата, како и ратификувањето и потпишувањето на Конвенцијата UNIDROIT за факторинг.

Република Македонија е многу добро позиционирана за да го етаблира и успешно да го развие новиот финансиски производ-факторинг. Иако факторингот е во зародиш, односно неговите капацитети се минимално искористени, нема потреба од "револуционерни" промени на нашето деловно, стопанско и правно опкружување.

Summary

Macedonian SMEs need working capital and liquidity, and factoring should be a future financial product available to Macedonia businesses. The introduction of factoring in Macedonia has a very high probability of success with proper market awareness and education.

The initial market size for factoring will initially limit the number of factoring companies to probably two or three big and

medium banks. Awareness and education of factoring are essential to the proper development of factoring in Macedonia. The UNIDROIT Convention on factoring should be ratified and signed by Macedonia. Also, the fact that some portions of the laws of Macedonia recognize factoring is very positive. Macedonia is very well positioned to move ahead with factoring. There are almost no changes that need to take place, but rather modifications or clarifications are required. Awareness will come with education to some extent.

Користена литература

1. Van Houte, H., *The Law of International Trade*, Sweet & Maxwell, London, 2005;
2. Glinavos Ioannis, *An Introduction to International Factoring & Project Finance*, University of Kent, MPRA Paper No. 854, posted 07. November 2007;
3. Greater London Enterprise Ltd. (2003), "*Analysis of Use of Factoring*", London.
4. Jindrichovska Irena, *Factoring and Invoice Discounting: Working Capital Management Options*, Q Finance;
5. Kallberg, J., and G. F. Udell. 2003a. "Private Information Exchange in the United States." In *Credit Reporting Systems and the International Economy*. M. Miller, ed. Cambridge, Mass.: MIT Press;
6. Klapper Leora, *The Role of Factoring for Financing Small and Medium Enterprises*, The World Bank, Washington, DC 20433;
7. Народна банка на Република Македонија, Извештај за финансиската стабилност на Република Македонија во 2010 година, НБРМ, јуни, 2011 год.;
8. Народна банка на Република Македонија, Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија во Република Македонија во 2010 год., јуни, 2011 год.;
9. Народна банка на Република Македонија, Анкета за кредитната активност, мај, 2011 год.;
10. Rovčanin Adnan, Omerbegović Adisa Halilbašić Muamer, *Mogućnost razvoja faktoringa u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, мај 2005;
11. Spasić Ivanka, *Značaj cesije kod ugovora o faktoringu*, Univerzitet "Privredna Akademija", Novi Sad, 2009.;
12. SEED-Southeast Europe Enterprise Development, *Студија за факторинг во Македонија*, февруари, 2005 год.;
13. <http://www.unidroit.org/english/conventions/c-main.htm>;
14. <http://www.factors-chain.com>.